

**Реч о књизи др Станка Нишића
(Станко Нишић, *Тимар у Републици Српској*,
Институт за историју, Бањалука 2018, стр. 489)**

Говор о делу др Станка Нишића намеће више тема, а свака од њих могла би да стане у посебну, или чак у више књига.

Аутор др Нишић пошао је и ишао црвеном линијом нашег Тимара, око-ло и изнутра, од његова почетка са турским освајањем до данас.

Стожер књиге је сама реч *тимар*, а онда његов *арман*.

Тимар је термин из турског феудалног уређења које је почело са тзв. тимарским системом. Тако је тимар уопште означавао посед који је у Турском царству добијан као дар за заслуге, обично у рату, али се није могао преносити на потомке. Тимарски спахија добијао је само ренту, а касније имаће до 20.000 акчи. Сликовито речено, тимара је у Турском царству било као печурки.

Бањалучки публициста Стојан Бијелић пише да су му бањолучки "паметари" причали о три тимара само у околини Бање Луке, који су то постали на основу заслуга њиховог народа. Тимар Змијање добијен је за заслуге кад су Змијањци помогли Турцима да освоје Бихаћ 1592. године. Земље у тимаре су добили Челинац и Ивањска, кад су Турцима учинили услугу при ослобађању Бање Луке од Аустријанаца 1737. године.

Најстарије и најпознатије подручје са статусом тимара било је Змијање, које је последице турског освајања задржало или задобило своју аграрну самосталност, аутономију. У њој су змијањски хришћани, било да су староседеоци или досељеници, постали мартолози, војници хришћани, и као такви су чували турске границе и били помоћници у даљим турским војним операцијама.

Предање каже да је султан змијањском кнезу Ратку, а неки веле Обраду, дао суданију на Змијању, у чији састав је улазио и тај тимар, све до наврх планине Козаре. Змијањски кнез добио је тимар, како Станко Нишић наводи Васу Глушца, за одгајање коња, да ждреби кобиле, Обровац да налива плоске, Лијевче да јагњи овце и уз све то дао је кнезу и златну сабљу.

То и такво предање има и тимар у којем се као кнез помиње неки Радиша. Оно се може сматрати веродостојним, јер се ниједан силник није усудио да га покуша претворити у свој спахилук, премда је земља врло плодна, а села густо насељена. То је трајало до краја тимарско-спахијског система крајем прве половине 19. века.

Змијање, осим села Раткова, укмећено је у време нестанка тимарског система и наступа читлучења од 1839. Петар Кочић о томе пише: "Многобројне аге скочише и укметише сав Тимар, изговарајући се да су они платили цару за њихову земљу и да су они њихови кметови..." Стари људи су причали да се целокупни тимар у Крајини босанској, ради заштите живота, предао бањалучким Џинићима, који су почели да га штите од крајишких "бена".

Иако је Тимар припадао нахији Змијању, са појавом и развојем Приједора и формирањем Приједорске области, његова насеља су се мањим делом нашла у Бањолучкој, а већим у Приједорској области. Бањој Луци су припадале Стратинска, Радосавска и Славићка, а Приједору Буснови, Томашица, Криваја, Градина, Марићка и Јелићка. Иако је Тимар обухватао више села, као целина није имао управну власт. Био је довољно велик да носи име области, али не толико да би добио административну функцију. Како некад, тако и данас припада и Приједору и Бањој Луци.

Цели Тимар и његову поделу на села аутор је, захваљујући темељним историјским истраживањима, положио на места подигнутих тзв. цркава брвнара, на области црквене културе, обичаје из далеке прошлости везане за цркву и градњу цркава брвнара, посебно за црквене књиге.

Следујући претходне истраживаче Тимара, Станко Нишић је опширно, по хронологији градње, обрадио тимарске брвнаре у Јелићкој 1811, Ракелићима 1856, Марићкој и у Бусновима 1870, Омарској 1922... Свака брвнара, као и сам Тимар, има своје предање и историју.

У недостатку административног средишта, вели Станко Нишић, црква у Јелићкој, на тремеђи села Јелићка, Славићка и Радосавска, била је духовно средиште тимарских Срба, као што је данас на сваку Велику Госпојину.

Предање о настанку цркве брвнаре у селу Јелићки, посвећене преносу моштију Св. Николе (летњем Св. Николи), веже је за Радишу, кнеза Тимара. За њега се још каже да је примио залутало Туре, које му је служило, а које су потом Турци одвели у Цариград. Кад је изучио школе и постао паша, позвао је себи кнеза Радишу и дао му одобрење да подигне нову цркву. Грађа је набављена из тимарског села Марићке. Нова црква названа је Радишина црква. Предање још каже да је најранија црква била на левој обали Гомионице, на месту где је Ђурића гробље, са веома старим надгробним споменицима, међу којим и јереју Мелентију. Личила је на обичну кућу која је пренесена на десну страну у липик "за једну ноћ и то дио по дио, из руке у руку, па је разглашено да је сама променила место".

Свештеници у Јелићкој помињу се и пре 1811. и градње старе цркве у липику, коју је подигао или реновирао мајстор Јово Чанак. У старим књигама, наводи Станко Нишић, сачуван је већи број записа о свештеницима Тимара. Културној баштини Тимара припада *Србуљски Требник*, писан 1731, под називом "Требник малог попа Дамјана", како је протумачио наш научни великан Васо Глушац. Пронађен је у библиотеци Душана Зеленике, проте у Приједору.

Писање је завршено у селу Тимару званом Радишић. У црквеном музеју у Сарајеву, у старом српском штампаном псалтиру, помиње се још 1699. године у Тимару поп Нинко, у 1742. се помињу тимарски попови Лазо и Дамјан, а у једном требнику из Манастира Гомионице стоји име попа Исaiје Дамјановића, у јулу 1785. Кроз читав 19. век бројни записи помињу свештенике у Јелићки из породице Поповића и Јелића, по којем је село можда добило данашње име.

Пратећи време подизања црква у Тимару, Станко Нишић је отишао на другу страну, на подизање цркве у Ракелићима у 1856. Пише да је она најпре била чадор, а после црква од плота, у којој се народ молио до 1842. Те је године капетан приједорски дозволио да се сагради дрвена богомоља, без клина и ексера, и служила је до 1855. Те су године кајмакам и кадија дозволили да се гради црква какву хоће, само да је дрвена. Грађена је од храстових греда, и кад је била дограђена до крова, исти кадија је растерао мајсторе и тако је остало све до 1862. Те је године издејствован ферман и настављена градња, а сада је градио Мирко Чанак из Приједора. Црква је 1898. имала пароха Милу Остојића.

Легенда каже да су Обрад Роквић и Никола Јањић ишли пешице у Цариград код Хусеина Капетановића, по одобрење за покривање цркве. И та је црква, каже легенда, сама прешла из Луга Ракелића, где је била изграђена на старом култном месту. Подмитљиве паше прихватиле су да је црква сама прешла на своје касније место.

За цркву у Бусновима аутор каже да се звала Спасовица, да је изграђена 1870–1872, те да је пре тога постојала у гробљу у Лончарима. Грађена је од масивне храстовине на каменитој подлози, а звоник јој је подигнут тек 1898. Адаптирана је 1924. У народу се зове Стојића црква, јер је Јован Стојић по ферман за градњу ишао у Цариград. Главни мајстор био је Симо Стојић. И ту је црква прешла са Живанића брда на садашњу локацију. Уз цркву је гробље Спасовиште, старо 300–500 година.

За стару цркву у селу Марићка Станко Нишић каже да на њеним вратима стоји година 1753. Постојећа је 1870. саграђена од храстових брвана. Градитељ је био Марко Чанак. Први храм је посвећен пророку Илији и звао се Гологлавица. И данас је поред цркве вишевековни храст. Међу паросима помињу се свештеник Григорије Стојнић и син му Гавро Стојнић.

Тимарски свештеници били су и први ширитељи писмености у народу. Такви су били Илија Павловић око 1899. у Омарској, Гавро Кондић у Бусновима, Раде Милошевић у Пискавици, Стеван Поповић у парохији Јелићка–Радосавска.

Отварање школа ишло је следећим редом: 1909. у Ракелићима, 1913. у Пискавици, 1916. у Верићима, 1922. Марићка–Буснови, 1931. у Омарској.

Описујући историјске, географске и етнолошке димензије Тимара, Станко Нишић је написао студију од посебне важности и за народни живот и за народне обичаје.

За ову књигу, као и за целу нашу историју, могло би се рећи да је нови и обједињени документ о тимарским жалостима и страдањима његовог народа. Истовремено је то и књига стваралаштва тог истог народа, почевши од турског освајања.

Описујући борбу народа Тимара за опстанак на прадедовским огњиштимма, Станко Нишић је израдио спискове жртава за два светска и Отаџбински рат.

На основу тог проучавања аутор је изнео научне закључке и о психолошким, карактерним и моралним особинама људи Тимара. Сместио их је између револуционарних Козарчана и самосвојних Змијањаца. Показао је да су Тимарци карактером, ношњом, обичајима, песмом, моралним и радним врлинама, у свим животним изазовима и преломним историјским ситуацијама управо обједињавали врлине Змијањаца и Козарчана, јер су се географски сместили на споју тих етнографских зона.

Овом књигом Станко Нишић подједнако припада историји, садашњости и будућности, али и науци и политици, где војнички указује на народне проблеме.

У раздобљима и тегобама сеоског живота и рада Тимара и Тимараца у турском раздобљу је највећи проблем представљало кметовско робовање; у аустроугарском експлоатација сировина и радне снаге; у старојугословенском спори развој пољопривредних алатки и у социјалистичкој држави насилно одузимање земље радним и богатим земљовласницима у време оснивања земљорадничких задруга 50-их година двадесетог века.

Посебан допринос аутор је дао питању истраживања становништва Тимара. Утврђивао је његово порекло за свако село и насеље, разлоге и време досељавања али и расељавања.

При опису услова живота и рада у тимарским селима Станко Нишић је на време скренуо посебну пажњу на савремена напуштања сеоских подручја, као и на последице преплитања градске културе са сеоским пословима и обичајима. Млади људи су масовно почели да напуштају села у тежњи за бољим животом. Тако су и тимарска села опустела. А кад је у граду понестало посла, иста мука је задесила нове генерације младих и села и града.

Пишући о Тимару и тимарском крају као свом завичајном простору, где је поникао и одакле је рано отишао за зовом науке, стичући високе титуле, овом књигом Станко се вратио и одужио завичају у духу племените традиције својих претходника. Дао је одговоре на многа питања о свом Тимару, истраживачки и са љубављу. Читајући изборнике и узгредна обавештења о свему што се односи на његов Тимар, направио је успешну синтезу. Користећи оно што је неко писао или понешто забележио, бавио се и теренским истраживањима на простору тимарских села.

Завршни део књиге "Породичне лозе Тимара" аутор је сумирао и илустровао подацима у селима у којима је нашао сараднике и саговорнике о

ЂОРЂЕ МИКИЋ, *Реч о књизи др Станка Нишића "Тимар у Босанској Крајини"...*

настанку породичних стабала, на основу којих се може трагати за другим коренима.

На крају, књига Станка Нишића "Тимар у Босанској Крајини", или допуњено издање "Тимар у Републици Српској", представља озбиљно научно дело, на којем му упућујем најискреније честитке.